

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ПЕЧАТОК, ШТАМПІВ І БЛАНКІВ, ЗБУТУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ПРЕДМЕТІВ

С. БЕЗПАЛЬКО,
здобувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

SUMMARY

The article describes the nature and content of signs of the objective side of document fraud, stamps and stationery, as well as sales and use. Discusses the need for further improvement of the existing criminal law of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: official documents, creation and issue an official document, a fake ID, use of forged documents, the creation of false stamps, seals and letterheads.

* * *

В статті розглядаються питання характеру і змісту ознак об'єктивної сторони підроблення документів, печаток, штампів і бланків, а також їх збуту та використання. Аргументується необхідність подальшого вдосконалення діючої кримінально-правової норми КК України.

Ключові слова: офіційний документ, складання і видача офіційного документу, підроблення посвідчення, використання підробленого документа, використання підроблених документів, штампів, печаток, бланків.

* * *

В статье раскрываются вопросы характера и содержания признаков объективной стороны подделки документов, печатей, штампов и бланков, а также из сбыта и использования. Аргументируется необходимость дальнейшего усовершенствования действующей уголовно-правовой нормы УК Украины.

Ключевые слова: официальный документ, составление и выдача официального документа, подделка удостоверения, использование поддельного документа, изготовление поддельных документов, штампов, печатей и бланков.

Розробка наукою кримінального права загальнотеоретичних питань ролі та значення об'єктивної сторони злочину як зовнішнього вираження кримінально протиправної поведінки, елементу складу злочину, критерію відмежування одного злочину від іншого й злочинного діяння від незлочинного вимагає уваги і в аспекті дослідження суспільно-небезпечних діянь, які вчинюються у сфері сучасного документообігу. Становлення та розвиток України на сучасному етапі, зміни, що відбуваються в соціально-економічній та політико-правовій сферах життя суспільства, вимагають забезпечення реалізації суспільних відносин: цивільно-правових, адміністративно-правових, трудових, фінансових, сімейних та ін. І всі учасники таких правовідносин взаємодіють через належний порядок створення, ведення, обігу офіційних документів, які посвідчують факти, що мають юридичне значення, надають права учасникам правовідносин та звільняють їх від обов'язків.

В Україні та в інших країнах постійно з'являються нові, все більш ефективні способи підроблення предметів та включення їх в документообіг. Одночасно офіційні документи виступають не тільки в якості предметів злочинного посягання, а і як знаряддя та засоби вчинення злочинів.

Однак, недоліки сучасного законодавства є одним із тих факторів, які ускладнюють роботу правоохоронних органів по боротьбі з незаконними діями у сфері документообігу, а також знижують ефективність діяльності органів державної влади, управління, місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Проблема забезпечення ефективної системи документообігу є складним феноменом, який вимагає інтеграції багатьох галузей знань і, зокрема, юридичної науки для поглибленого дослідження природи підроблення, збуту та використання підроблених офіційних документів, штампів, печаток, підстав кримінальної відповідальності за такі діяння, особливостей їх кримінологічної характеристики та запобігання.

Аналізу злочинів, що посягають на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян були присвячені праці таких ві-

тчизняних та зарубіжних вчених як П.П. Андрушко, Ю.П.Дзюба, Л.В. Дорош, О.О. Дудоров, А. А. Жижиленко, В.А. Клименко, О.Кобилянський, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, І. М.Осика, М.І. Панов, Н. М.Парасюк, Р.Б.Семенов, Н. О. Тимошенко, С. С.Тучков, М.І. Хавронюк, М.Фіалка, Ю.Чирський. П.П., О.А. Чумаков, С.Д. Шапченко, Н.М. Ярмиш та ін.

В той же час, законодавчі новації останніх років не полегшили реалізацію в правозастосовчій практиці положень ст. 358 КК України, а, навпаки, ускладнили процес кваліфікації вчинених суспільно небезпечних діянь. Автором даної статті розглядаються питання характеру та змісту злочинних діянь з такими предметами як офіційні документи, печатки, штампи і бланки. Як свідчить аналіз законодавчих норм, в статті 358 КК України, відсутні чіткі критерії віднесення офіційних документів до предметів злочинів за ч.ч. 1 та 2 даної статті, немає жодних роз'яснень відносно оцінки ознак та змісту об'єктивної сторони у цих нормах. Правозастосовча

практика також виявляє неоднозначність у кваліфікації злочинів.

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 358 КК України, характеризується злочинним діянням у декількох формах. У диспозиції ч. 1 статті 358 КК України такими являються:

1) підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується;

2) збут посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується;

3) виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності; інших офіційних печаток, штампів чи бланків;

4) збут підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності; інших офіційних печаток, штампів чи бланків.

За ч. 2 ст. 358 КК України:

1) складання завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків;

2) видача завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків;

3) підроблення посвідчень та інших офіційних документів, що складені у визначеній законом формі та містять передбачені законом реквізити;

4) виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків;

5) збут підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків;

6) збут завідомо підроблених офіційних документів, в тому числі особистих документів особи та

За ч. 4 ст. 358 КК України – використання завідомо підробленого документа.

Форми злочинного діяння, передбачені частинами 1 та 2 ст. 358

КК України, являються подібними або тотожними. А кваліфікація за даними частинами однієї статті визначається особливостями предметів злочинного діяння та суб'єктів складу злочину. В узагальненому вигляді злочин, передбачений ст. 358 КК України, може бути вчинений у таких проявах злочинного діяння як: 1) «підроблення», «виготовлення», «складання», «видача» «збут» та «використання» документів, штампів, печаток та бланків.

Підроблення (ч. ч. 1 а 2 ст. 358 КК України) як спосіб (форма) злочинного діяння представлений в декількох нормах Кримінального кодексу. Підробкою документів на переказ, платіжних карток вважають як виготовлення (створення), так і фальсифікацію дійсних (справжніх) засобів доступу до банківських рахунків [1, с.253]. Як підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1 КК України) кваліфікує законодавець внесення уповноваженою особою в документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, завідомо неправдивих відомостей.

Підроблення - це: а) повне виготовлення фальшивого документа, схожого на справжній (відтворення як матеріальної форми, так і змісту носія інформації); б) часткова фальсифікація: внесення у справжній з точки зору форми документ неправдивих відомостей (наприклад, бездоганно оформлений листок тимчасової непрацездатності, виданий завідомо здоровій людині); в) зміна змісту або характеру документа шляхом механічних маніпуляцій (дописування, підтирання, підчистка, витравлення тексту тощо); г) підроблення відбитків штампів, печатки як необхідного реквізиту документа [2, с. 957]. Часткова фальсифікація (так звана переробка) перекручування істини відбувається шляхом внесення в документ неправдивих відомостей (виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту,

витравлення, підчистка, змивання, підробка підпису, переклеювання фотографії, проставлення на документі відбитка підробленої печатки тощо) [3, с.935].

Інша група науковців під підробленням офіційного документа пропонує розуміти: 1) виготовлення фальшивого посвідчення або іншого офіційного документа, в тому числі й шляхом внесення у бланки посвідчень (документів) завідомо неправдивих відомостей; 2) внесення в справжнє посвідчення (документ) неправдивих відомостей, в тому числі внесення змін в текст посвідчення (документа), які викривляють зміст фактів, що мають юридичну силу і посвідчуються документом. Як підроблення посвідчення (документа) має кваліфікуватися [4, с. 335] і підроблення на них відбитків печаток і штампів та підписів осіб, які їх склали чи посвідчили, тому що такі відбитки та підписи є складовою частиною посвідчень (документів).

Науковці та практики, які досліджували аналізовані проблеми кримінального права притримуються думки, що підроблення є однією із форм обману [5, с. 5; 6, с. 197]. Загальновідомо, що не будь-який обман є кримінально караний, а тільки той, який визнається суспільно небезпечним нормою КК України. Під час підроблення істина порушується шляхом фальшування документів. І все це відповідно робиться заради використання підробки, а, отже, заради введення в оману будь-якої особи. Тому можна зробити висновок, що поняття «підроблення» та «обман» мають спільні ознаки. По суті законодавець і сам притримується такої позиції, визнаючи фактично підроблення різновидом обману. Так, диспозиція ч. 1 ст. 409 КК України передбачає кримінальну відповідальність за ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обма-

ну. Таким чином, підроблення документів в даній нормі визнається формою обману як злочинної дії.

Підроблення є суспільно небезпечною дією, яка заподіює істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. Підчас підроблення у документі не просто спотворюється істина, а спотворюються такі дійсні факти, які мають юридичне значення. Підроблення документа може вчинюватися тільки шляхом дії. Тобто, підроблення посвідчення чи іншого документа, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України є характерним для злочинного діяння у формі активної суспільно небезпечної поведінки винної особи. А отже, не можна завдавати цілеспрямований видозмінюючий вплив на будь-які речі шляхом бездіяльності.

Хоча в наукових публікаціях зустрічаються і протилежні погляди на цю проблему. Так, окремі науковці не погоджуються з думкою, що «замовчування» не може розглядатися як об'єктивна ознака підроблення. Вони обґрунтовують свій погляд тим, що замовчування факту, на який необхідно було послатися при складанні документа, є способом формування фальшивих відомостей. Тому, згідно їх погляду [7, с. 235], завідомо не включаючи в документ відомості, які належить обов'язково вказати (за наявності інших ознак злочину), особа вчиняє інтелектуальний підлог.

З таким поглядом важко погодитися, через те, що замовчування за своїм характером є бездіяльністю. Замовчувати по суті означає умисно не сказати про щось. Підроблення документів вчиняється не замовчуванням, а шляхом складання документа, в якому необхідні для його змісту факти умисно не відображаються. Виготовлення фіктивного документа шляхом повної бездіяльності є не можливим, так як документ є матеріальним продуктом. У разі якщо злочинний намір матеріалізувався після складання документа, то вчинене буде

вважатися злочинним. А якщо ж фіктивний документ був складений не навмисно, то караними будуть виключно діяння по використанню (введенню в обіг) підробленого документа. Однак якщо в останньому випадку особа була лише пасивним суб'єктом, то його дії або не злочинні, або підпадають під ознаки іншого складу злочину. Тому можна зробити чіткий і остаточний висновок, що при підробленні документів бездіяльність неможлива. Такого остаточного погляду на дану проблему дотримується і Н.М. Парасюк [8, с. 265-266].

Науковці пропонують визначати підроблення у першій формі як — виготовлення, а у другій формі — видозмінення предмета аналізованого складу злочину. При цьому правильною є позиція [8, с. 266], згідно з якою лише двома вказаними способами можуть характеризуватися дії при підробленні, що є кримінально караними за ст. 358 КК України. Створення зовнішньо правильного за формою документа особою, яка уповноважена на його складання, але з порушенням встановленого законодавством порядку його видання, слід за наявності інших ознак кваліфікувати як службове підроблення за ст. 366 КК України.

Ще одне питання, яке вимагає розгляду, це передбачення однієї форми злочинного діяння «підроблення» як у першій, так і в другій частинах ст. 358 КК України передбачена кримінальна відповідальність за підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, в ч. 2 ст. 358 КК України — за підроблення знову таки посвідчень, інших офіційних документів. Зрозуміло, що підроблення в диспозиціях частин першої та другої як форма злочинного діяння не має жодних відмінностей. Чим же можна пояснити необхідність такого розмежування. Тим більше, якщо виходити з аналізу санкцій цих двох кримінально-правових норм, то частина друга передбачає більш тяжкий злочин з більш високим ступенем

(характером) суспільної небезпеки — про це свідчить розмір та терміни покарань, включених до санкцій аналізованих норм. І злочин, передбачений ч. 2 ст. 358 КК України, логічно, є кваліфікованим складом по відношенню до злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України. Чи справджується це правило до даних двох диспозицій. Напевно, ні. Зокрема, коли мова йде про підроблення, то в частині першій це підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який надає права або звільняє від обов'язків, який видається чи посвідчується підприємством, установою чи організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи і який надає права або звільняє від обов'язків. В частині другій — теж підроблення знову таки посвідчень, інших офіційних документів, що складені у визначеній законом формі та містять передбачені законом реквізити. Зрозуміло, що підроблення у двох цих частинах це одна форма злочинного діяння, яка має спільні ознаки і спільні способи його вчинення. Таким чином, жодної відмінності у формах злочинного діяння, якими є підроблення, як у ознаках об'єктивної сторони незаконних дій з документами, печатками, штампами та бланками не вбачається.

Про аналогічний підхід і судової практики до визнання тотожності підроблення свідчать дані аналізу судових рішень. Так, із вивчених вироків судів (з Реєстру судових рішень) України за період 2011-2012 р.р. з моменту вступу в дію ст. 358 КК України в редакції Закону України від 7 квітня 2011 р. не виявлено жодного вироку, яким би інкриміновані злочинні діяння були кваліфіковані за ознакою підроблення за ч. 2 ст. 358 КК України. Кваліфікація здійснюється виключно за ч. 1 ст. 358 КК України.

На думку науковців, складання завідомо неправдивих офіційних документів — це внесення до

документів, які зовні оформлено правильно, відомостей, що не відповідають дійсності повністю або частково. Складання передбачає створення документа, оформленого начебто коректно, у відповідно до всіх вимог і правил [9, с. 115]. А. В. Савченко і О. В. Кришевич звертають увагу, що при визначенні (тлумаченні) змісту поняття «підроблення документів», що вживається у диспозиції ч. 1 ст. 366 КК України, необхідно враховувати, що воно не співпадає за змістом із поняттям «підроблення документа», вжитим законодавцем у диспозиціях ч.ч. 1 та 2 ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», яка є загальною нормою щодо норми, сформульованої у ст. 366 КК України [9, с. 116]. Зазначивши неоднозначність розуміння понять у змісті аналізованих норм – ст. ст. 358 та 366 КК України, правники зупиняються на виявлених розбіжностях, пов'язавши їх з особливостями різних предметів злочину і метою вчинення злочинних діянь. Однак, особливості предметів, як і відмінності у змісті, в ознаках форм злочинного діяння у ст. 358 КК України, такі відмінності не настільки суттєві. Навпаки, в найбільш важливих своїх проявах складання є лише однією із форм підроблення документів.

А тому не вбачається відмінностей такої форми злочинного діяння як «складання, завідомо підроблених офіційних документів» від «підроблення офіційних документів» за ознаками предмета чи мети діяння. Напевно, мова все ж таки йде про відмінність і не в способі вчинення злочинного діяння як в ознаках об'єктивної сторони злочину, а в ознаках суб'єктів злочину, передбачених ст. 358 КК України. Складання передбачає діяння, яке вчинюється уповноваженою на це особою, про що буде йти мова далі.

При порівнянні ознак злочинно-

го діяння у формі виготовлення у різних частинах ст. 358 КК України виявляється спільність, можна сказати, ідентичність даного прояву об'єктивної сторони аналізованого злочину. Різниця полягає в специфіці предметів злочинного посягання: у ч. 1 ст. 358 КК України передбачається відповідальність за виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форм власності, інших офіційних печаток, штампів чи бланків; у ч. 2 ст. 358 КК України – за виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків. Без звернення до ознак предметів злочину (який був здійснений вище) можна констатувати, що у способах злочинного діяння, які характеризують виготовлення, відмінностей не вбачається. І це є переконливим аргументом на користь виключення із ч. 2 ст. 358 КК України ознаки об'єктивної сторони – «виготовлення» підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: Навчальний посібник / За заг. ред. В.В. Кондратьєва; за наук. ред. О.М. Джузи та А.В. Савченка. – К.: Атака, 2011. – 648 с.
2. Кримінальний кодекс України: наук.-практ.комент. / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. та ін. / за заг.ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Х. : ТОВ «Одісей», 2006. — 1184 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2010. – 1184 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / [Андрушко П. П. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. Ф. Фесен-

ка. — 3-є вид., переробл. та допов. — К. : Правова єдність [та ін.], 2009. — Т. 2, 2009. — 620 с.

5. Кузнецов А. В. Ответственность за подлог документов по уголовному праву / А. В. Кузнецов. — М. : Госюриздат, 1959. — 112 с.

6. Берднік І. В. Підроблення виборчих документів та документів референдуму / І. В. Берднік // Право і суспільство. — № 6. — 2010. — С. 196-202

7. Букалєрова Л. А. Уголовно-правовая охрана официального информационного оборота / Л. А. Букалєрова; под ред. Комиссаров В. С., Пикуров Н. И. — М. : Юрлитинформ, 2006. — 360 с.

8. Парасюк Н. М. Юридичний аналіз підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів за Кримінальним кодексом України / Н. М. Парасюк // Університетські наукові записки Хмельницького ун-ту упр. та права. — Хмельницький, 2008. — № 3 (27) : Право. Економіка. Управління. — С. 262-268

9. Савченко А.В., Кришевич О.В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / За заг.ред. д.ю.н., проф. В.І. Шакуна. – К.: Алеута, 2012. – 160 с.